

УДК 338.85

МАРКОВ Б. М. здобувач
Дніпропетровський університет бізнесу і права
імені Альфреда Нобеля
КОЗАК В. Р. здобувач
Академія митної служби України
ЛАКОМСЬКА Н. І. здобувач
ТзОВ «Інститут стратегічних досліджень»

ОСОБЛИВОСТІ АНТИМОНОПОЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ГАЛУЗІ ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Досліджено формулювання об'єктивної необхідності антимонопольного регулювання української економіки та виявлено особливості антимонопольного регулювання в Україні.

Ключові слова: антимонопольне регулювання, товари, ринок, конкуренція, монополія, держава.

Investigated formulation of objective necessity antitrust regulation of the Ukrainian economy and the features of antitrust regulation in Ukraine.

Keywords: antitrust regulation, products, markets, competition, monopoly, state.

Постановка проблеми. На сьогодні перед українським суспільством постала низка питань, що потребують досконалого вивчення і впровадження заходів щодо їх поліпшення і відповідного регулювання. Одним з таких питань є антимонопольне регулювання економіки України, та транспортної галузі зокрема, оскільки діяльність монополій залишає свій відбиток не лише на економічній стабільності країни і можливості розвитку економіки в цілому, а і на житті пересічного громадянина. Це пояснюється наявністю таких явищ в українській економіці, як вживання заходів недоброякісної конкуренції, сформованих сприятливих умов для діяльності монополій в деяких галузях економіки. Зазначені питання вимагають вживання заходів для вдосконалення антимонопольного законодавства України та підвищення якості діяльності антимонопольного комітету [1, с. 75].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження природи монополізму, механізму антимонопольного регулювання та вироблення дієвої антимонопольної

політики певною мірою знайшли відображення в працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Теоретичні засади державної політики в галузі антимонопольного регулювання, державного управління, структурних перетворень та розвитку економіки представлені доробками вчених: Л. Абалкіна, В. Абрамова, І. Дахно, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, А. Мельник, М. Мниха, С. Нікітіна та ін. Проблемам функціонування господарських систем в сучасних умовах присвячені праці: Дж. Деніелса, Е. Долана, Дж. Каттана, К. Макконела, Х. Рандака, Дж. Сакса, П. Самуельсона.

Постановка завдання: дослідити формулювання об'єктивної необхідності антимонопольного регулювання української економіки у галузі транспорту та виявити особливості антимонопольного регулювання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основною особливістю антимонопольного регулювання української економіки є те, що довгий час Україна перебувала під господарсько-адміністративним контролем, а починаючи з дев'яностих

років ХХ століття на її території почали відбуватись ринкові перетворення. Тобто на території нашої держави діяла повна державна монополія на виробництво товарів і надання послуг, отже на ринку була відсутня конкуренція. З переходом до ринкових відносин, на українському ринку з'явилась безліч виробників, перевізників та ін., відносини між якими вимагали відповідного регулювання з боку держави. Функціонування ринкових відносин передбачає створення рівних можливостей для суб'єктів господарської діяльності, а також їх конкуренцію, під якою розуміється змагальність підприємців, коли їх самостійні дії обмежують можливості кожного з них впливати на загальні умови реалізації товарів, які потребує споживач [3].

З конкуренції, що існує в умовах розвинутих товарно-грошових відносин, виростає класична монополія. На відміну від неї "соціалістичний" монополізм народився в умовах досить специфічних форм економічно-організаційного розвитку української держави в складі СРСР. Він є наслідком свідомої економічної політики соціалістичної держави щодо планового ведення народного господарства на основі застосування переважно адміністративно-командних методів управління економікою, що призвело, зрештою, до перетворення її в єдиний народногосподарський комплекс [2].

Монополізм в Україні є також породженням політики концентрації та спеціалізації виробництва. Саме тому визначивши у Законі України від 3 серпня 1990 р. "Про економічну самостійність України" мету і основні принципи економічної самостійності України як суверенної держави, механізм господарювання, регулювання економіки і соціальної сфери, організація фінансово-бюджетної, кредитної та грошової системи України, Верховна Рада в постанові про реалізацію цього закону включила до переліку законодавчих актів, які забезпечили б дію Закону "Про економічну самостійність України" антимонопольне

законодавство.

Однією зі специфічних обставин, характерних для сучасного періоду розвитку України, є те, що вирішення завдання подолання елементів надмірного державного адміністративного монополізму припускає в найближчій перспективі певне пожвавлення самого ж цього монополізму. Так хоча надмірний адміністративний монополізм – негативна риса, але становлення ефективних ринкових структур, прискорений вихід країни зі стану кризових явищ не можуть бути здійснені без посилення прямого втручання держави в економіку.

В українській промисловості існує близько 4000 підприємств-монополістів й їхня продукція становить 7% від загального числа виготовленої продукції. З них природних монополій – 500. Класичним прикладом природних монополій є передача електроенергії, нафти й газу, залізничні перевезення, а також окремі підгалузі зв'язку, а на регіональному рівні – комунальні послуги – тепло- і водопостачання, каналізація. Такі галузі або регулюються державою, або перебувають у його власності. Варто помітити, що в багатьох країнах в останні роки сфера й масштаби державного регулювання істотно скоротилися в результаті появи нових підходів до формування й регулювання відповідних ринків у зв'язку з технологічними нововведеннями [8, с. 101]. Монополія означає певну ступінь влади над ціною. І ця влада може базуватися на різних передумовах: захоплення значної частки галузевого виробництва, таємні або явні угоди про розділ ринків і рівень цін, створення штучних дефіцитів тощо. Енергетичні і транспортні монополії накрутили ціни, як тільки могли. І щоб поставити певний заслін деструктивним чинностям монополізації необхідне продумано розроблене антимонопольне законодавство України та послідовну практику його щоденної реалізації як зважену, вивірену систему регулювання державою монопольних процесів і конкурентних відносин. Антитрестовська

політика повинна являти собою захист і посилення конкуренції шляхом створення перешкод для виникнення, використання або захисти монопольної влади. Застосування такого економічного регулювання необхідно для:-

- забезпечення балансу інтересів споживачів і підприємств;
- забезпечення структури тарифів на основі принципів справедливого і ефективного віднесення витрат на тарифи для різних типів населення;
- стимулювання підприємств до скорочення витрат і надлишків зайнятості, покращення якості обслуговування, підвищення ефективності інвестицій;
- створення умов для розвитку конкуренції [6, с. 115].

Другою особливістю антимонопольного регулювання економіки України є те, що державна політика у сфері обмеження монополізму в підприємницькій діяльності, здійснення заходів щодо демонополізації економіки, фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, консультативної та іншої підтримки підприємств, які сприяють розвитку конкуренції, здійснюються уповноваженими на це органами влади і управління. З метою забезпечення державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства, захисту інтересів підприємств та споживачів від його порушень утворено спеціальний державний орган – Антимонопольний комітет України. Основними завданнями Антимонопольного комітету України є: здійснення державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства; захист законних інтересів підприємств та споживачів шляхом застосування заходів щодо запобігання і припинення порушень антимонопольного законодавства, накладання стягнень за порушення антимонопольного законодавства в межах своїх повноважень; сприяння розвитку добросовісної конкуренції в усіх сферах економіки.

Правове становище Антимонопольного комітету України

визначено Законами “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності” та “Про Антимонопольний комітет України”, а його процесуальна діяльність щодо розгляду справ регламентується згаданими тимчасовими правилами розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України.

Антимонопольний комітет з метою розвитку конкуренції має право: визначати монопольне становище підприємств на ринку; давати підприємцям обов'язкові для виконання розпорядження, про припинення порушень антимонопольного законодавства та про відновлення початкового становища; давати органам управління обов'язкові для виконання розпорядження про припинення порушень і укладання ними угод, що суперечать антимонопольному законодавству; здійснювати контроль за дотриманням антимонопольних вимог при створенні, реорганізації або ліквідації монопольних утворень, а також при придбанні часток, що можуть призвести до монопольного становища підприємств на ринку; вносити у відповідні органи влади і управління пропозиції щодо скасування ліцензій, припинення операцій зовнішньоекономічної діяльності підприємств у разі порушення ними антимонопольного законодавства; приймати розпорядження про накладання штрафів; звертатися до суду чи арбітражного суду з позовами (заявами) у зв'язку з порушеннями антимонопольного законодавства, в тому числі про визнання недійсними актів органів державної влади та припинення ними дій, що обмежують конкуренцію, в разі невиконання ними у встановлені строки розпорядження Антимонопольного комітету, відшкодування збитків, заподіяних порушенням антимонопольного законодавства, вилучення прибутку, незаконно одержаного суб'єктами підприємницької діяльності в результаті порушення антимонопольного законодавства, з інших підстав,

передбачених чинним законодавством, а також надсилають до суду протоколи про адміністративні порушення для накладання штрафів на посадових осіб відповідно до чинного законодавства; давати рекомендації державним органам щодо проведення заходів, спрямованих на розвиток підприємництва і конкуренції; здійснювати дії з метою контролю за дотриманням антимонопольного законодавства [4].

Загалом, виходячи з уже відомих положень про відповідальність у господарському праві та спираючись на зміст актів антимонопольного законодавства, можна виділити такі види санкцій, що застосовуються за порушення антимонопольного законодавства до суб'єктів підприємницької діяльності:

- майнова відповідальність як санкція за порушення антимонопольного законодавства передбачена статтею 19 Закону “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності” у формі штрафу, що накладається на підприємців – юридичних осіб. Розмір штрафів та порядок їх обчислення залежать від виду порушення;

- оперативно-господарські санкції за порушення антимонопольного законодавства можуть застосовуватися як самим Антимонопольним комітетом, так і відповідними органами влади і управління (скасування ліцензій, припинення операцій зовнішньоекономічної діяльності) [7, с. 105].

У випадках, коли підприємці зловживають монопольним становищем на ринку, Антимонопольний комітет України, його територіальні відділення мають право прийняти постанову про примусовий поділ монопольних утворень. Зазначена санкція не застосовується у випадках неможливості організаційного або територіального виокремлення підприємств, структурних підрозділів чи структурних одиниць, а також наявності тісного технологічного зв'язку підприємств, структурних підрозділів чи структурних одиниць, якщо частка

внутрішнього обороту в загальному обсязі валової, продукції підприємства складає менше 30 %

Статтею 19 Закону “Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності” передбачено, що Антимонопольний комітет може накладати штрафи на підприємців за ухилення від виконання або несвоєчасне виконання рішень Антимонопольного комітету про припинення порушень антимонопольного законодавства, відновлення початкового стану або зміну угод, що суперечать зазначеному Закону, а також за неподання, несвоєчасне подання інформації або подання завідомо недостовірних даних Антимонопольному комітету України у межах компетенції розглядаються органами чи посадовими особами: Антимонопольним Комітетом; постійно діючою адміністративною колегією; тимчасовою адміністративною колегією; державним уповноваженим; головою відділення територіального відділення Антимонопольного Комітету. Справи про порушення антимонопольного законодавства України розглядаються на підставі заяв підприємців, органів влади і управління, громадських об'єднань, громадян, а також у разі виявлення безпосередньо службовцем Комітету чи відділення ознак порушення. Рішення у справах про порушення антимонопольного законодавства можуть бути оскаржені у суді [5].

Висновок. Підводячи підсумок доцільно відзначити, що антимонопольне законодавство посідає значне місце в економіці та господарському та транспортному праві як один із способів державного регулювання економіки, а саме обмеження утворення монополій, використання ними монопольної влади, а також недопущення незаконних дій у конкурентній боротьбі.

Монополії можуть негативно впливати на ціноутворення, транспортні тарифи, створювати перешкоди конкуренції. Після свого створення монополії прагнуть якнайшвидше

використати цю можливість, регулюючи обсяг перевезень чи випуску продукції, встановлюючи цінову дискримінацію, або штучно знижуючи ціни. Це все негативно впливає на конкуренцію і збільшує суспільні видатки. Такі тенденції в економіці призвели до виникнення антимонопольного законодавства. Проте, з іншої сторони, монополії сприяють науково-технічному прогресу, так як здатні виділяти значно більші кошти та асигнування у цій галузі. Антимонопольне регулювання в Україні потребує певного вдосконалення і розробки відповідних заходів, які повинні бути впроваджені в життя в врахуванням особливостей української економіки, економіки транспортної галузі та її інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Борисенко З.М. Основи конкурентної політики: [підруч.] / З.М. Борисенко. – К.: Таксон, 2004. – 704 с.
2. Васильев С.С. Конкуренція як фактор економічного росту. – Режим доступу до журналу: <http://infoteka.economicus.ru/>
3. Закон України “Про обмеження монополізму й недопущенні несумлінної конкуренції в підприємницькій діяльності”// Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 21. – ст. 296
4. Закон України “Про Антимонопольний комітет України” // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №50. – ст. 472
5. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності”. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Квартальнов В.А. Економічна теорія / Квартальнов В.А. – М.: Фінанси і статистика, 2003. – 671 с.
7. Романів Р.О. Удосконалення методики визначення ступеня монополізації регіональних ринків / Р.О. Романів // Вісник ТАНГ. – Вип. 7. – Тернопіль: “Економічна Думка”. – 2000. – С. 103-107.
8. Савченко І.Л. Міжнародна економіка: основні економічні проблеми і шлях їх вирішення / Савченко І.Л. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 197 с.